

СТАНОВИЩЕ

на

проф. Михаил Неделчев, Нов български университет

за дисертационния труд **„ПРЕСАТА И КОНСУМАТИВНОТО ОБЩЕСТВО:
ТРАНСФОРМАЦИИ НА МЕДИЙНИЯ ДИСКУРС (Медии и археология в периода
1989 – 2015 г.)**

на докторант Оля Стоянова Джакова

за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Масова култура) към катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване” с научен ръководител доц. Георги Лозанов

Не толкова темата, колкото разказаният в дисертационния труд медиен сюжет, безспорно е едно значимо откритие. На първо четене темата сякаш е самоочевидна: за особено забележимото присъствие в последните десетилетия на археологически открития и на техните откриватели в електронните и печатните медии. Но основна заслуга на изследването е, че тя е разгърната в пространен и разклонен единен сюжет, даващ възможности за успоредяване с други подобни сюжети – например с медийното присъствие на съвременната българска литература. В дисертацията на Оля Стоянова е показано, как археологията и археолозите от определен тип се превръщат не само в сензации и медийни герои, но и пораждат цяла фалшива действителност (уместно е да припомним един позабравен термин от ранната постмодерна теория: симулакрум). И това наистина дава отлични възможности да се правят асоциации в много посоки на социалното. Полето на медийно представяното археологическо е дадено не само като наглед, а като възможност за цялостни и синтетични обобщения от битието на обществото и на неговата култура.

1. Данни за кандидата

Следил съм през годините разнородните творчески изяви на докторантката Оля Стоянова. Приемал съм като заслужени множество нейни литературни награди – за поезия, белетристика, драматургия. Бил съм свидетел на нейни публични изяви при номинации и награждавания пред разнородни аудитории и съм виждал как те се преимат с одобрение. Респектирала ме е точно тази комплексност и многостранност на творческото осъществяване на Оля Стоянова. За мен тя се е превръщала в един от най-ярките представители на една нова типология писатели: истински „хора на словото” (според френския израз) – еднакво добре изразяващи се в съвсем разнородни жанрови форми, включително и чрез литературна критика и дори теория. Знаех, също, че тя се занимава активно и с публицистика, както и с документална проза (нейният създаден в съавторство „Пътеводител на дивите места”, 2012 г., бе широко медийно обговорен). Всичко това – като подредим мислено вече десетината издадени нейни книги - я представя и като един от най-плодовитите нови (може да се каже дори и „млади”) български писатели. Но ето, представената сега дисертация се превърна за мен в една голяма изненада.

Казвам всичко това, защото за мен е безспорно, че всички тези разнородни творчески проявления, всичките тези участия, са осигурили за Оля Стоянова една сложна позиция, предоставили са ѝ висока гледна точка към обхванатата в изследването проблематика. В самата дисертация няма експлицитни данни за останалите реализации

на авторката – тя е направена някак „обективистично”; липсва някакъв тип пряк писателски „автобиографизъм” – както би трябвало да се очаква. Но дори само чрез задаваните въпроси в дадените като приложения анкети с незаразени от желанието за медийна слава видни археолози и журналисти, си проличава пределната авторова ангажираност с представяната проблематика на една дейна участничка в съвременния български литературен и културен живот.

2. За структурата и съдържанието на дисертацията

Пространната първа глава „Всекидневната преса в условията на консуматорско общество” има двойко значение – тя ще бъде „илюстрирана” с проблематиката за

медийната спекулативна употреба на минало, археологически открития и медийно опубличностени персони на археолози и историографи. Но и ще ни даде теоретическите ключове за разбирането как една сякаш елитарна научна област се превръща в пожълтена зона – непрестанен извор на сензации и място за съграждане на псевдо-старини, граничещи с или направо прекриващи в кича.

Още на първа страница в Увода ни се дава едно предварително обобщение: „Днес медиите ни предлагат не толкова наука, колкото лични разкази за тракийски съкровища и чудеса, за внезапно бликнали свещени извори, за откриване на мощи на светци и вампири, за изчезнали тракийски столици и за златни съкровища. Обявяват периодично някой български град за най-древното европейско селище, откриват светилища, в които са закодирани звездни карти, сравняват тракийското светилище на връх Кози грамади над село Старосел с Мачу Пикчу, а друг път – скалният град Перперикон се бори за това прозвище. Но дори да приемем, че зад всички тези новини стоят неопровержими исторически факти и доказателства, пак прави впечатление, че днес на страниците на всекидневната преса, предназначени за наука, история и култура, все по-често срещаме текстове, **работещи на хлъзгавата почва на сензационното.**”

Приведох този пасаж, защото искам да предупредя, че той може да ни подведе. Не е правилно да четем дисертационния труд на Оля Стоянова като пореден опит на вид българска модерна хуманитаристика да се анихилира българската културна и политическа история, да се разбиват на всяка цена утвърдени и в сериозната наука представи, големи и малки историографски разкази – все в името на криворазбираната битка срещу „националистически митове”, заради спазването на крайна политическа коректност в тази територия на културата. Всъщност като изследователка Оля Стоянова е преизпълнена с уважение и към сериозната археология, и към строящата се геополитическо въображение и с тънки интуиции своите разкази и описания на бит и всекидневни отношения историография. Нейният изследователски сюжет е по-скоро в това как дори най-сериозното и дори сакралното в радикално променилата се медийна среда пожълтява, поевтинява, случва се чрез образа и отразението инфлацията на научна значимост. Така самите популярни (друг е въпросът как са придобили своята популярност – на този проблем дисертантката посвещава десетки страници) археолози и историци се превръщат и в двигатели на този процес, но и в негови жертви. През десетилетията съм общувал често с Божидар Димитров по лятно-празнична созополска линия и по линия на общи интереси към борбите на българите от Македония и Одринско. И видях как с времето от един наистина владен в проучването на

средновековни документи млад учен и от готов на всякакви изпитания чрез подводната археология радетел на своята Аполония, той започна все по-плътно да се държи и дори във всекидневното приятелско общуване съответно на агресивния си медийен образ; видно бе и как демонстрираната енциклопедическа ерудиция всъщност често е спекулация, имитация и направо фалшификация. При това трябва да се признае, че това се прави сърчно и убедително за голяма част от различните публики. Общувал съм на летните медийните форуми във ваканционното селище Русалка през последните няколко години и с не по-малко медийно осветения Николай Овчаров. Слушал съм и негови съвсем сериозни и задълбочени представяния на множество археологически обекти – включително и на Перперикон и Старосел. Слушал съм и синовните му възхвали за баща му – също проф. Овчаров, не особено долюбван от професионалната общност заради разни инатлийски деяния при разкопки във Велико Търново. Респектирала ме е удивителната му памет, както и писмовната му работоспособност. Но и съм бил свидетел на прекомерната му раздражителност – точно като капризна медийна примadona. Виждал съм как при дебати просто не е в състояние за слуша другия – а наложената точно от това медийно свръьопубличностяване липса на съдна и критическа способност и към себе си не е качество на сериозен учен.

Десетки са малките разкази за сензационни открития, обхванати чрез медийното им изобразяване в дисертационния труд. Понякога авторката не се сдържа да „отпусне” жлъчта си – макар и леко туширана отново от „обективистичния” научен изказ. Така е например в трите малки, но изключително важни, централни подглави „Окриване на вълшебен предмет”, „Случайните открития” и „Криминалните сюжети”(с. 210 – 213). Тук ще кажа, че никога не са ме увлекли и дори уплашили вампирските сюжети на Божидар Димитров. Но и ще си призная, че и досега вярвам на проф. Попконстантинов – откривателят на мощите на св. Йоан Кръстител на остров св. Йоан, срещу полуострова на стария Созопол. Благоговейно пристъпвам към сандъчето с мощите при всяко отиване в Созопол. Всъщност Оля Стоянова почти не взема отношение към професионалните въпроси относно достоверност, автентичност, оригиналност. Тя се интересува именно от деформациите на медийната сензационна „опаковка”.

Интересува се именно и от деформациите на самите медийни герои – напълно реална проблематика. Интересува се и как всичко това рефлектира в колективното съзнание на разнородните публики, как ги манипулира. (Особен случай не само в дисертацията, но и в реалността е в. „Стандарт” с неговата свръьфиксация към темата за археологията и историята, с множеството му предизвикани публични акции. Той ни е показан като една

територия на междинното, на разпъването между амбицията за постигане на големи дела и необходимостта да развличаш.)

Един от централните проблеми в дисертацията е за това как дори т.н. „хибридна преса“ (т.е. съчетаването на лекото със все пак относително сериозното, сравнително достоверното) доста бързо е пометена от направо жълтите издания, как и тези драматично-еклектични издания – включително и „Труд“ и „24 часа“ – изоставят страници по страница ангажиментите си към истинската журналистика, как започват да спадат и изчезват стандартите им. Т.е., случва се неотклоната таблоидизация на всекидневната преса.

Макар е само скицирана, литературната проблематика в „Един паралел – образи на литературата и книгите във всекидневната преса“, е наистина същностен синтетичен паралелен голям разказ. Тук Оля Стоянова се занимава и с още един тип деформации и противоречия: самата динамика на общуването на читателя с вестника не му дава възможност да се отдаде на истинско четене; така се радикализира и конфликта между бавното и бързото четене, а и между бавното и бързото писане; на всичко отгоре – самият вестник е заплашен в съществуването си, всички му предричат скорошна смърт. Не искам да чуя обобщението на Оля Стоянова от с. 232-233: „И ако още в началото на 90-те години на 20. век е видима тенденцията културата да бъде представяна като шоу, то по-късно това е сякаш единственият начин културата да бъде легитимирана.“ Тук трябва да се добави и нещо извънредно важно: в цялото си повествование Оля Стоянова показва българската ситуация не като уникална; нейните деструктивни вибрации са насложени върху това, което се случва почти навсякъде и по света. Може би, все пак, големият дефицит е, при българската ситуация е в това, че 1.) всекидневните печатни медии не привличат за литературни наблюдатели значими литературни личности и 2.) че стои открит въпросът защо и други научни области не се медиатизират по този драматичен и често одиозен начин както археологията.

Същевременно, дисертантката проявява отлична способност да гради непрестанно най-широки контексти за тези свои малки същностни сюжети (както бяха посочените по-горе) – чрез привличането на огромен брой примери от пресата, чрез вглеждането в деянията на нови и нови лица от медиите.

Извънредно важни са и пространните приложения – както и огромната библиография, факсимилетата и особено – споменатите вече интервюта с доц. Людмил Вагалински, Иван Петрински (особено), доц. Валери Григоров, доц. Мария Гюрова и др.

Респектира и активната публикационна дейност на дисертантката по темата на изследването – седем текста.

3. Приноси в дисертацията

Дисертационният труд на Оля Стоянова „Пресата и консумативното общество: трансформации на медийния дискурс (Медии и археология в периода 1989 – 2015 г.) за пръв път в научната литература резглежда цялостно и последователно като единен разказ взаимоотношенията на археологическата наука и практика с медиите, превръщането на тази проблематика в модна, лековато-атрактивна и развлекателна. Макар всичко това да не е разгърнато (чрез някои от интервютата) все пак е показано как истинската наука има и съпротивителни сили сръщу тази вулгаризираща тенденция.

Разказвайки за темата на археологията в медиите за един двадесет и пет годишен период Оля Стоянова успява да превърне своето повествование и в един голям разказ за т.н. безкраен български преход с всичките му пропадания и малко възвисявания (всъщност в дисертацията образите на възвисяванията почти липсват; скепсисът и песимизмът надделяват).

4. Заключение

Дисертационният труд на Оля Стоянова Джакова има всички качества да бъде защитен като изследване за получаване на научната и образователната степен „доктор”.

Предлагам на почитаемите членове на научното жури да гласуват положително за това.

Аз лично ще го направя с най-голяма готовност и убеденост.

25 март 2017 г.

Михаил Неделчев

София